

Complexus Slovenicus

Ob članku Franca Šetince "Kaj sem po narodnosti?"
v Delu, 2. septembra 1967

Ko sem v sobotni prilogi Dela zagledal naslov Šetinčevega članka, mi je brž zbudil zanimanje; v trenutku pa sem tudi intuitivno zaslutil, da s člankom ne bom zadovoljen: že v samem naslovu sem namreč nedoločno začutil zakrit posmeh, nekaj tiste vzvišene vsevednosti in samozvane nepristranskosti, nekaj tistega pretanjenega in netveganege politiziranja, ki kljub navidezni širini in dialektičnosti obupno lovi trenutno linijo, z željo, da bi bilo pisanje uporabno in neoporečno tudi ob možni spremembi linije. Na kratko in nekoliko konkretnije: pisanje, ki naj vsako pristno, naravno in mogoče tudi strastno zavzemanje za "narodne" stvari poniža na tako imenovano "čustveno prizadetost" in kot tako na pretirano, preveč "poantirano", in sploh nepotrebno "demonstracijo".

Ti moji začetni občutki bi bili lahko samo posledica branja mnogih člankov o teh vprašanjih, ki so me razočarali, a žal, so moje slutnje dobile potrdilo v piščevih stavkih in še morda bolj v njegovih rahlo živčno postavljenih vprašanjih in v tonu, ki se ga čuti in spoznava izmed vrstic. Krotim se, da ne bi zapisal česa takega, kar človek reče brez globljega premisleka, gnan od trenutnega razpoloženja, vendar si ne morem kaj, da ne bi imel omenjenega čanka ali razmišljanja za malo časnikarsko umetnino, za vzorec, kako površnega in nekritičnega bravca zbegati z raznimi na pol resnicami.

Čeprav Franc Šetinc v tretjem stolpcu svojega razmišljanja jasno pove tisto, za kar se zavzemajo bravci:

"Tako kot pisci pisem uredništvu, se tudi jaz zavzemam za vnovično uvedbo rubrike v matičnih knjigah, rubriko,

ki bi jo občan po svoji svobodni volji popolnjeval ali pa bi ostala prazna,"

je vendar celotno njegovo pisanje novinarsko premišljen obračun z vsemi tistimi, ki se "bolj ali manj čustveno prizadeto vprašujejo: zakaj ni več rubrike o narodnosti?" Šetinc je svojemu naslovnemu vprašanju dal podnaslov Razmišljanje ob razpravah o zakonu o matičnih knjigah, čeprav je pisce pisem Delu v prvi vrsti zanimalo, zakaj so matične knjige oziroma rojstni listi po novem brez podatkov o narodnosti.

Pisec v začetku svojega razmišljanja poroča o tem, da je beograjski dopisnik Dela Jak Koprivc "posredoval vprašanja bralcev zveznemu sekretarju za notranje zadeve". Na vprašanje je odgovoril Petar Lekić, pomočnik načelnika oddelka za javni red. Iz daljšega in neprepričljivega pojasnila zvemo, da so pri usklajevanju zveznih zakonov z ustavo opustili podatke o narodnosti v vseh zveznih zakonih in da so se tako ravnale tudi republike. To so storili zaradi drugega odstavka 42.člena zvezne ustave, ki pravi:

"Občan ni dolžan izjavljati, kateri narodnosti pripada, in ne se opredeljevati za neko narodnost."

(Prvi odstavek tega člena pa se glasi:

"Občanom sta zajamčena svobodno izražanje svoje narodnosti in kulture ter svobodna raba jezika.")

Šetinčevo pisanje ne more človeka prepričati, če ga le pozorno prebere; v njem si sam sebi dostikrat nasprotuje. Pa pojdemo po vrsti. Ne zadovoljuje že Lekićevo pojasnilo. Petar Lekić namreč pravi, da je bila demografska statistika posebej zainteresirana - zaradi znanstveno zgodovinskih razlogov - da bi podatke o narodnosti vpisovali v matične knjige, a teh predlogov niso sprejeli, češ da bi evidenca vseeno ne bila "popolna, razen če bi matičar vztrajal, da vsakdo navede svojo narodnost, kar pa bi bi-

lo protiustavno." (Nekoliko težav bi bilo res samo pri otrocih iz mešanih zakonov.) Znanstveno zgodovinski razlogi demografske statistike (razlogi pa niso samo ti) torej niso nič v primerjavi s skoraj bolešno obzirnostjo do tistih občanov, ki se jih ne vem iz kakšnega razloga ne sme niti uradno vprašati, kateri narodnosti pripadajo. Zaščiteni so potemtakem v prvi vrsti tisti, ki se nočejo izreči za nobeno narodnost, in še to po nepotrebnem, saj bi z uradno izjavo, da se nočejo odločiti za nobeno narodnost, samo izkoristili svojo ustavno pravico, ki je morebiti po stari ustavi niso imeli. Lekić meni, da bi se z dopolnitvijo zakona o matičnih knjigah dalo spraviti v sklad z ustavno svobodo o izpovedovanju narodnosti tudi vpisovanje narodnosti v rojstni list,

"seveda matičar ne bi smel vztrajati pri izpovedi; občanom bi moral prepustiti svobodno odločitev o tem, ali bodo izpolnili tudi rubriko o narodnosti. Taka določba, če bi jo v praksi strogo upoštevali, ne bi nasprotovala našemu ustavnemu sistemu."

Vprašujemo odgovorne, ki so zakon sprejeli, zakaj so to možnost zavrgli?

Ko je Šetinc brskal po skupščinskem arhivu, je ugotovil, da so v skupščinskih telesih obširno razpravljali, kako bi nekatere listine osvobodili vseh nepotrebnih podatkov. Vse lepo in prav. Naravnost porazno pa se bere, kako so listine skušali osvoboditi podatkov, "ki bi komurkoli lahko rabili za izvajanje diskriminacije in za maltretiranje občanov". Vsi se spominjamo razprav o podatkih, ki naj bi jih vsebovale nove osebne izkaznice; tedaj je bilo sprejeto pametno in humano načelo, da se opustijo nekateri nebitveni podatki. A da je podatek o narodnosti take vrste, da bi lahko občana ogrožal, je vendar nova iznajdba, ki meče v čudno luč naše mednarodne odnose in je v velikem neskladju z že zdavnaj doseženim in v NOB začrtano federa-

tivno ureditvijo, v kateri se nobenemu narodu in narodni manjšini ne more goditi krivica. Da, zapisano je m a l - t r e t i r a n j e . Tako pošastne napovedi za naše domače mednarodne odnose doslej ni še nihče zapisal. Po 22 letih vsestransko uzakonjene enakopravnosti in svobodnega izražanja narodnosti ter poudarjanja bratstva in enotnosti torej grozi nevarnost, da pridemo v položaj, ko se bomo bali, da bi, recimo, podatki o narodnosti mogli komu škoditi ali še huje, da bi bil človek zaradi odkritega prištevanja k neki narodnosti lahko - maltretiran! Težko je sprejeti tako pesimistične podmene in še bolj neodgovorno je na njih utemeljevati kake zakonske določbe.

"Poenostavljeni izpiski in potrdila so bili, kot zatrjujejo strokovnjaki v javni upravi, tudi posledica intervencije občanov, tiska in raznih organizacij," pravi Šetinc.

To načelo rad sprejme vsak pameten človek, a rad bi vedel, kdo je zahteval opustitev rubrike o narodnosti v rojstnem listu. Nasprotno, prav zaradi te opustitve so v uredništvo prihajala "številna pisma", kot poroča Šetinc. Iz teh pisem je baje videti, "da mnogi občani ne vedo, da rubrika o narodnosti v matičnih knjigah ni bila edina, s katero so in še ugotavljajo narodnost občanov." Vendar ta "nevarnost" še v ničemer ne omaja utemeljene zahteve, da bi občani prav v rojstnem listu imeli oziroma obdržali to rubriko. Šetinc svoje bravece v nekakšno tolažbo ali kaj poučuje:

"Če odmislimo vse drugo, kot so zavest človeka, njegova kultura, njegov jezik, njegove ustanove itd., nam še zmeraj ostanejo listine, s katerimi ugotavljamo narodnost občanov, kot so prijava in odjava prebivališča, prijava rojstva in smrti, register prebivalstva, popis prebivalstva... Pripadnost narodu je objektivno dejstvo, ki se ga ne da vsak dan spreminjati in ki ga ni treba vedno znova ugotavljati."

Le čemu vse to vsiljivo modrovanje (človek bi rekel: so-

ljenje pameti), saj je presneto jasno, da tistim, ki so v pisnih zahtevali uvedbo rubrike, ne manjka "zavesti človeka" (upam, da je pisec tu vštél tudi narodno zavest) in da so prav zaradi te zavesti bravci vprašali za pojasnilo, zakaj v listinah ni več "narodnosti". Šetinc od čisto konkretnega vprašanja (narodnost v rojstnem listu) usmeri razpravljanje v nebistveno, kjer potem lahko najde argumente. Če je namreč kdo od bravev sklepal, da ugotavljajo strukturo prebivalstva po narodnosti, je lahko netočnost in pomota, še nič pa ni omajana njegova zahteva po rubriki, o kateri govorimo in ki je tudi vzpodbudila časnika, da ob njej razpravlja.

"Ker smo zmeraj ugotavljali strukturo prebivalstva po narodnosti s popisom in ne s pomočjo matičnih knjig (in tako ravna jo tudi drugod po svetu), bi morala biti usmerjena naša pozornost predvsem tej obliki ugotavljanja narodnosti. Zato govore ne le čustveni, temveč predvsem znanstveno zgodovinski in drugi razlogi," nam pojasnjuje Šetinc in se brezuspešno prizadeva, da bi usmeril našo pozornost tja, kamor si sam želi.

"Narod ne živi samo v čustvih (podčrtal T.P.)" je naslov tistemu delu članka, kjer Šetinc izhaja iz ustave, češ da tá obravnava narod kot družbeno ekonomsko kategorijo, in pravi:

"Potemtakem naroda ni mogoče zreducirati le na nekakšno manifestacijo občutkov (podčrtal T.P.), le na intimno sfero človeka. Narod niso samo čustva ljudi, temveč ga konstituirajo poleg subjektivnih občutkov, tudi takšne objektivnosti kot skupni jezik, skupna kultura itd. Naši otroci živijo v posebni skupnosti, ki ji pravimo narod, torej živijo v tem narodu, izobražujejo in vzgajajo jih v jeziku tega naroda. Narodnosti človeku ni mogoče vzeti."

Nalašč sem navedel cel odstavek; ne sicer zato, da bi bravec seznanjal s tem, kaj je narod, pač pa zato, da bo jasno, kako se dá zgubljeni besede ob znanih in od nikogar zanikanih dejstvih, da se s tem preusmeri pozornost od glavnega vprašanja. (Mimogrede: ustava ni družboslovje,

ali kaka druga veda o narodu; moramo jo spoštovati, a jo smemo tudi spreminjati in dopolnjevati, kakor se to večkrat dogaja).

Ne verjamem (tudi Šetinc nam tega še ni dokazal), da bi pisci pisem kdaj trdili, da so narod "samo čustva ljudi", le njihova "intimna sfera", a jim skoraj naprti ta greh, čeprav le med vrsticami. Recimo, da pravijo pisci: "Čustva so narod", Šetinc pa: "Narod niso le čustva", da bomo videli, da se resničnemu vprašanju oddaljuje s šolmaštrovske sitnostjo. A piscem sploh ni šlo za to, in je zato tudi ta primerjava nasilna. Čisto možno pa je, da so bili pisci zaradi opustitve rubrike čustveno prizadeti, sicer pa še v samem Šetinčevem razmišljanju ni pravih utemeljitev za to spremembo, saj sam navaja, da niso bili upoštevani celo "znanstvenozgodovinski razlogi". Navsezadnje bi pa vprašal tovariša Šetinca, če misli, da se je mogoče treba sramovati čustva v zvezi z narodno zavestjo. Ali ni morda poleg drugih stvari na zadržanje naših ljudi med vojno marsikdaj vplivalo tudi čustvo. Praktični razum je Slovcu le prerad šepetal skušnjavske misli hlapčevanja. Tudi Primož Trubar bi se bil lahko podpisal "od aniga vašiga perjatila" namesto "od aniga perjatila vsih Slovcov."

Na misel mi prihaja zgodba nekega dekleta s Primorskega, ki je že pred vojno stopila v nekisamostan in bila petnajst let trdno ločena od slovenskega okolja in jezika. Ko so ji italijanske oblasti po vojni izdale potni list, ga ni hotela sprejeti, ker na njem ni pisalo, da je po narodnosti Slovenka. S svojo doslednostjo si je nakopala mnogo nevšečnosti, a ni odnehala. Slednjič se je izselila v Avstralijo, kjer so ustregli njeni zahtevi. Hotela je pač imeti napisano črno na belem to svoje prepričanje, če hoče-

te - tudi čustvo! S tem seveda ni nič pridobila, saj pravi Šetinc: "Narodnosti človeku ni mogoče vzeti..."

Rad bi vedel, kako Franc Šetinc svoje zaganjanje v "čustveno prizadetost" spravi v sklad s svojim sklepnim citiranjem sekretarja IK CK ZKJ Mijalka Todorovića, ki je ob neki priložnosti rekel:

"Nacionalna čustva so neizpodbitna danost, so bogastvo vsake sodobne in tudi naše družbe. Obenem z zgodovino naroda, z njegovimi pozitivnimi in naprednimi tradicijami, običaji, svobodo in dostojanstvom jih moramo spoštovati absolutno - brez vseh omejitev."

Šetinc se naravnost norčuje iz bravcev (ali pa iz sebe), če misli, da taki citati govorijo njemu (Šetincu) v prid! Šetinc pravi:

"Nekatera pisma so po moji sodbi le preveč poantirana, čeprav ne kanim zmanjševati vrednosti njihovega prispevka."

Pri stvari, ki zadeva "tudi" intimno sfero (saj pisec to najbrž dopušča, ker če imamo na eni strani "ne le", je na drugi možno "ampak tudi"), res ni tako pomemben slog, pač pa predvsem vsebina. Ta pa je več kot jasna: rubrika o narodnosti naj ostane!

"V izgubi rubrike o narodnosti ni nikakršnega ogrožanja slovenskega naroda; to res ne more biti nekakšen "juridični genocid" nad Slovenci."

Res, tovariš Šetinc, Slovenci bodo zaradi tega še živeli, vendar je s tem vsaj delno ogrožena svobodna in nikomur škodljiva manifestacija narodnih čustev. In če je pisec zapisal "juridični genocid", to hudó zvenečo besedo, mu še ni treba očitati, da je s tem hotel reči, da bo zaradi opustitve rubrike slovenski narod propadel, kakor bi nekako sledilo iz Šetinčevih stavkov, ko pravi:

"Le kaj bi bilo z narodom, katerega prihodnost bi bila odvisna od zakona o matičnih knjigah?"

Vprašanje "Mar ni resnična narodnostna zavest pomembnejša od vsakodnevne formalne opredelitve?" je spet modrost, ki

je ni izumil šele Šetinc. Najbrž si želi odgovora: "Seveda je, torej nič odgovora." Že, že, samo "narodnost" v rojstnem listu ni le vsakodnevna formalna opredelitev! Pustimo besedo Šetincu:

"Zakaj bi nam moral vsak trenutek "nekdo" priznavati, da smo to in to po narodnosti, in komu bi se morali tako izpovedovati."

Če tovariš Šetinc že rahlo razdraženo ponižuje čisto jasne predloge piscev za zopetno uvedbo rubrike, bi moral gledati, da se ne zareče, ko pravi:

"Po narodnosti sem vendar to, kar sem, ne bolj ne manj, četudi sem zapisan kot Slovenec samo trikrat namesto desetkrat!"

Bodimo še mi tako podrobni in se spomnimo Šetinčevega tolažilnega nadomestila za opuščeno rubriko v rojstnih listih. Če že starši potrebujejo prijavo o rojstvu samo nekajkrat v življenju, prijavo o smrti pa rabimo samo enkrat (še takrat nam ni več potrebna), pa sta prijava in odjava prebivališča, na kar se Šetinc sklicuje, vendarle zelo pogosto v rabi, in je razmerje rojstni list - prijava - odjava vse kaj drugega kot "desetkrat - trikrat", poleg tega pa je prijava-odjava veliko manj pomemben in reprezentativen dokument kot rojstni list. Ne morem si kaj, da ne bi pomislil na tisti nedolžni stavek francoske kraljice, ki ga je izgovorila, ko so ji sporočili, da množice hrumeče zahtevajo kruha: "Pa naj jedó slaščice!" Šetinc v svojem spisu ponovi neko misel, ki so jo baje izrekli na Hrvaškem ob deklaraciji o jeziku, in jo uporabi za naše razmere:

"Socialistična republika Slovenija ni lokalno območje, temveč republika, suverena in svobodna, s svojo skupščino, izvršilnimi organi, s svojimi gospodarskimi, kulturnimi, prosvetnimi in socialnimi ustanovami. Vsak problem lahko rešimo sami - in to samo z našo lastno odgovornostjo."

Pri vsem tem šolskem naštevanju in odpiranju pameti pa na

žalost pozabi na to, kar je citiral po Lekiću v prvem stolpcu svojega razmišljanja:

"Ker je zakon o matičnih knjigah popoln zakon, republike te materije ne morejo samostojno urejevati."

Šetinc ne navaja niti enega pisma, ki bi zagovarjalo opustitev rubrike o narodnosti, zato smemo sklepati, da so pisma, o katerih govorimo, precej veren izraz splošnega razpoloženja (če se prav spominjam, so pisma prihajala tudi na uredništvo Naših razgledov; zdi se mi celo, da je o tem pomembnem vprašanju prvi pisal Štefan Kališnik). Šetinc se je lotil zelo nevhvaležnega posla, saj se mora ob tem nekako razdeliti v dva osebka: po eni strani se skupno s pisci zavzema za vnovično uvedbo rubrike o narodnosti v matičnih knjigah, medtem ko njegov drugi jaz odpravlja pisce z ironizacijami ter po svoje prikrojenimi izvajanji.

Človeka čudi, zakaj slovenski časnikar s takšno vnemo skuša spodbiti ceno pismom bravcev, ki so jih ti napisali iz lastnega spoznanja in potrebe, ne po kakšnem naročilu, in jim hkrati ponuja svoj vzorec ter se (le z rahlo omejitvijo) pravzaprav tudi sam zavzema za isto stvar. Čudna stvar, ki pa jo vendarle vedno bolj razumemo...

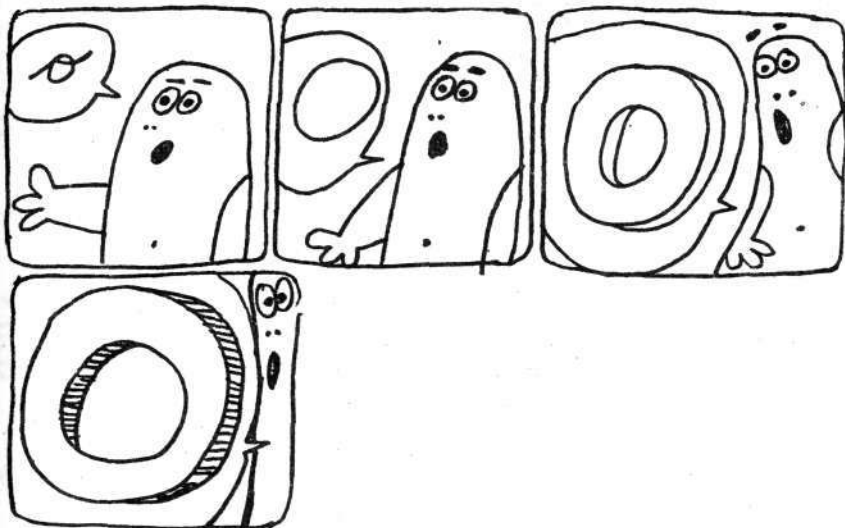
"Še druge listine z rubriko o narodnosti", "Narod ne živi samo v čustvih", to sta debelo tiskana podnaslova, ki dovolj zgovorno dokazujeta, kakšno je avtorjevo gledanje na omenjena pisma.

Odstavek, kjer Šetinc na dolgo razlaga, kaj je narod, je možno uporabiti za katerikoli razviti in suvereni narod na svetu, a Šetinc je pozabil, da ima narod tudi svoje ime. In če slovenski ljudje hočejo v svojem rojstnem listu imeti zapisano "Slovenec" ali "Slovenka", kot so že imeli, je to zelo naravno, do nikogar žaljivo, in res ne vem, zakaj bi tako iskali opravičila in izgovore, da to

ni potrebno. Res, da primerjava z Italijo ne ustreza povsem, vendar bi rad spomnil na naše nekdanje zahteve, da bi Slovenci v Trstu imeli dvojezične osebne izkaznice (da jih nimajo, je krivično), in tudi rubriko, kjer bi pisalo, da so slovenske narodnosti.

Iz našega potnega lista je moč sklepati (a to ni stodontno gotovo), da je lastnik Slovenec, samo po tem, ker je potni v slovenskem jeziku (to je vsekakor velik napredek, ki ga je vredno pohvaliti; do pred kakimi tremi leti so bili potni listi kot že v stari Jugoslaviji pisani zgolj v srbohrvaščini). Celo "Slovenija" najdemo samo na pečatu. Nikjer ni nič o narodnosti, čeprav se pri nas narodnost ne sklada z državljanstvom. No, vse to so le sprotnne misli, ki me obletavajo. Svoje negotovanje ob Šetinčevem prispevku bi lahko strnil v vprašanje, zakaj se pri nas Slovincih poraja nekakšno samotrpničenje (mislim, da o tem govori nekje tudi Boris Pahor) in neprestan strah, češ kaj bodo pa drugi rekli, če bomo tako poudarjali svoj narod. Kakor je res, da je neke vrste kompleks, če ob vsaki priliki vidimo, da se nam godi krivica, je pa še bolj nerazumljiva tista sramežljivost, strah, nevera ali nekaj skrivnostno političnega, da že ustaljene navade, v našem primeru rubriko o narodnosti, gremo odpravljati, ker bi morda kdo zaradi tega..." izvajal diskriminacijo in občane maltretiral"... Po tej logiki nekoč že ne bomo več upali reči slovenski narod, ampak samo še ljudstvo Slovenije! To je, vsaj tako se človeku zdi, preiščljena politična taktika. Ali pa je to politična zmeda, ki jo širijo tudi tako pomembni možje kot je član IK CK ZKJ Kiro Hadži-Vasilev, ki je 20. novembra 1967 na fakulteti za politične vede v Zagrebu izjavil: "Za časa etatizma in birokratske oblasti narodnosti niso mogle manifestirati tistega, kar je v njih tlelo. V etatizmu smo gojili iluzije, da ne

obstajajo nikakršni narodnostni problemi. Medtem pa se enakopravnost med narodi v samoupravljanju razvija in postaja vse večja! (Književne novine, Bgd., 25.nov.1967). In ker je sedaj enakopravnost večja, je mar treba zamolčati svojo narodnost, ki nam je tako ne more nihče vzeti?!

158

158

